

A pesti fővámház elhelyezésének története.

1870 április 28-án minisztertanácsot tartott a magyar kormány.¹⁾ A tárgysorozat pontjai között szerepelt a Pesten építendő új fővámház elhelyezésének kérdése is. Alkalmat adott erre Pest városának április 20-án kelt és a miniszterelnöknek küldöttség útján átnyújtott felírata, amelyben tiltakozott az új vámháznak a Tömő-téren, a pénzügyminiszter rendelkezése szerinti felépítése ellen. A vámház és a vele szükségképen kapcsolatban levő közraktárak a tervezett helyen a legszebb jövő előtt álló városrész, a Lipótváros fejlődését akadályoznák. Mindkettőhöz ugyanis vasutat kell vezetni az osztrák államvasutak pályaudvarától. E vonalak károsan befolyásolnák a Dunáig tervezett nagy körút alakulását s vámház, közraktárak, vasútvonalak — hárman együttesen — az egész városrész szerencsés és izléses kibontakozását veszélyeztetnék. Kérik, hogy a tervezett épületeket mintegy négyszáz öllel északabbra, a Tüköry-védgát közelében építtesse a kormány.

A minisztertanácson a felirat és két hozzácsatolt okmány felolvasása után Lónyay Menyhért pénzügyminiszter szólalt fel ez ügyben elsőnek. Kifejtette, hogy a vámház felépítése a pénzügyminisztériumnak régi terve, melyet még a kiegyezés előtt a bécsi pénzügyi hatóságok, illetőleg pesti szervük készített elő. A terv végrehajtását elsősorban az építkezéshez szükséges pénz hiánya gátolta mindezideig s minthogy most lehetővé vált az épület felépítése, a munkálatot saját hatáskörében megindította. Terveket készíttetett, a jóváhagyott terv alapján nyilvános pályázatot írt ki az építésre és a pályázók közül a legelőnyösebb ajánlatra a munkát kiadta. A földmunkákat a helyszínen már meg is kezdték.

Miután a kérdés történetét és pillanatnyi állását a pénzügyminiszter így vázolta, Andrássy Gyula gróf miniszterelnök emelkedett szólásra. Mindenekelőtt két formai természetű nehézséget említett a pénzügyminiszter eljárásával kapcsolatban. Utalt először arra, hogy az 1870 február 2-i minisztertanács határozata szerint az egyes minisztériumok tartoznak hivatali helyiségeik elhelyezésére vonatkozó minden igényüket közös tárgyalás és lehető legcélszerűbb intézkedés végett előzetesen a minisztertanács elé terjeszteni. A pénzügyminiszter jelen esetben ezt mellőzhetőnek tartotta. Hivatkozott a miniszterelnök másrészt az úgynevezett városszépítési törvényre, az 1870 : X. t.-c.-re, amely szerint az ilyen építkezés terve az újonnan szervezett közmunkák tanácsához is benyújtandó, mert e hatóság hivatott a város egységes fejlesztésének érdekét szem előtt

tartva, az előterjesztett terv végleges jóváhagyására. Ezután a dolog lényegére térve át, helyesnek tartotta Andrássy a pénzügyminiszter elgondolásában azt az elvet, hogy a vámházat a Dunaparton kell elhelyezni, azonban ezt lehetőleg olyan módon kívánná, hogy a vasúttal való összeköttetés se járjon különösebb nehézséggel. E szempontokat mérlegelve, véleménye szerint az alsó Dunasoron lehetne alkalmas helyet találni és a jelenlegi tervet elejtve, a megkezdett munkálatokat haladéktalanul be kellene szüntetni. Kisebbségnek ítéli az eddigi felesleges költségekből adódó kárt annál a veszteségnél, ami akkor érné a kincstárt, ha a kész épületet rövid időn belül más célra volna kénytelen átalakítani.

A miniszterelnök tehát a minisztertanácsban a pénzügyminiszter intézkedését nem helyeselte. A főváros kiépítéséről határozott eszméi voltak, amelyeknek megvalósítása elé e terv akadályt gördítene. A pénzügyminisztert azonban súlyos okok és ezeken túl elvi megfontolások is arra késztették, hogy a megkezdett úton haladjon tovább s nem volt meggyőződhető. Újabb felszólalásában kifejtette, hogy az Ybl Miklós által elkészített terv szerint a fővámház épülete legkevesebbé sem hatna rosszul az új városrészben, felépítését pedig sürgető körülmények teszik halaszthatatlanná. Jelenleg a vámhivatal magánházakban, több mint tíz különböző bérelt helyiségben oszlik el, rendeltetésének már nehezen felel meg és ilyenmódon további fenntartása aránytalanul költséges. A helyiségek egy részének bérlete jövő év őszén megszűnik, úgyhogy az új vámház felépítése égetően fontos. Később, ha tényleg előnyösebbnek mutatkoznék a vámhivatalnak más helyre való áthelyezése, a tervezett épület könnyűszerrel átalakítható magánhasználatra, kár tehát jelen, több oldalról megokolt intézkedésével nem ér senkit. A minisztertanács végül mégis a miniszterelnök érvelését fogadta el és megbízta egyúttal azzal, hogy a várost szolgáltsa fel, hogy mielőbb javasoljon a vámház számára alkalmas új területet.

E döntés kétségtelenül kényes helyzetbe hozta Lónyay Menyhértet. Nála sokkal kevésbé szívós egyéniség is nehezen törődött volna bele. A kormány többségével szemben azonban nem volt mit tennie. Megmaradt eredeti elhatározása mellett és különvéleményt jegyzett be sajátkezűleg a minisztertanácsi jegyzőkönyv végére. A miniszterelnök elgondolásától különböző intézkedését azzal menti, hogy csak aznap hallott először Andrássy eltérő véleményéről, mert az egész dolgot nem tartotta olyan fontosnak, hogy a minisztertanács elé vigye. Jelen rendeletével csak egy régibb, szerződésben biztosított jogával akart élni s hosszabb tárgyalásokkal előkészített ügyet kívánt végrehajtatni. A forgalom igényeinek meg nem felelő, a külkereskedelem és ezen keresztül a kincstár vámjövödelmeire zsibbasztólag ható, a vámkezelést a vámhivatalra és kereskedőre nézve egyformán megnehezítő eljárást akart egyszerűsíteni, amire egyébként külső körülmények is sürgették. Felveti a késedelmeskedés, sőt újrakezdésből származó kár miatti felelősség kérdését s végül megállapítja, hogy »az egész ügy tovább haladt, semhogy a munka leállítása és másiránybani intézkedéseknek tétele a pénzügyminiszter kompromissziója nélkül megtörténhetné«. A kérdést tehát Lónyay veszedelmesen kiélezte és vesztére tette. Meg kellett hátrálnia, jóllehet ugyan-

annyi érv szólt mellette, mint Andrásy mellett, csakhogy ezek az érvek két merőben különböző egyéniségről adnak vetületet ebben a konkrét esetben. A kérdést talán érdemes egy kissé részletesebben előadni, mert amellett, hogy elvezet a fővámháznak a mai helyén való felépítéséhez, végső eldöntésében jellemző a kiegyezés utáni kor két legértékesebb alakjára, Andrásyra és Lónyayra egyaránt.

Az 1850-es évek közepéig a vámkezeléssel kapcsolatos eljárásokat Pesten a cs. k. főharmincad hivatalban, illetőleg az 1851 november 6-i rendelet után a cs. k. fővámhivatalban végezték. A Színház- és József-tér közt állt a vámház, hatalmas emeletes épület, egyszerű, nemes architektúrával. Az 1830-as években merült fel először az a gondolat, hogy a vámtatóságok elhagyják ezt az épületet.²⁾ Az egyre jobban népesedő Pest lakosságának igazgatása mind nagyobb hivatalnoki szervezetet kívánt és ennek a megnövekedett hivatali személyzetnek befogadására lassan szűknek bizonyult az akkori városháza. Az 1808-ban alakult szépitő bizottság már a század elején foglalkozott a pesti városháza nagyobb épületbe való átköltöztetésével és így bukkant felszínre annak a lehetősége, hogy a városháza a harmincad hivatal helyére kerül. Ebben az esetben a vámtatóság számára a felső Dunaparton új épületet kellett volna a városnak emelnie és ez a körülmény jó darabig hátráltatta a terv komoly mérlegelését. József nádor azonban a városházának a harmincad ház telkén való felépítése mellett foglalt állást és 1835-ben döntésre szólította fel a várost. A városháza elhelyezésének kérdése most beható megfontolás tárgya lett. A tanács, nehogy ez a legfontosabb és mintegy *a város súlypontját jelképező hivatal* kikerüljön a belvárosból, szívesebben látta volna a városházát a kegyesrendiek telkén, végül azonban 1837-ben egy harmadik megoldás mellett döntött olyanképen, hogy a meglevő városházi épületre második emelet építését határozta el. E terv megvalósítása előtt azonban közbejött az árvíz. A városháza is víz alá került és a későbbi vizsgálatok eredménye alapján nem látták ajánlatosnak a régi épületnek új emelettel való megterhelését. Visszatértek a harmincad hivatal telkének átvételéhez és a város 1838 májusában, majd 1839 novemberében előadott ajánlatával késznek mutatkozott a kamarával szemben a Színház- és József-tér közti telek elcserélésére. A kamara 1839 június 20-i feltételeit azonban, amelyek szerint egészen új épület felépítését kívánta, nem találta elfogadhatónak. A régi városháza átalakításához folyamodott tehát újból, bár József nádor 1841 február 16-i leiratára, amelyben ismét a harmincadépület megszerzését ajánlotta a város figyelmébe, megegyezően megpróbált a kamarával megegyezni, de sikertelenül. 1842 tavaszán megkezdték a régi városháza átalakítását és 1844-re be is fejezték; a harmincad hivatal telkének városháza céljára való felhasználását pedig többé nem kísérelték meg.

A század közepére a forgalom növekedése következtében szükségessé vált a régi vámhivatal bővítése. Most tehát ismét tárgyalások indulnak meg a pénzügyi hatóságok és a város között a harmincadépület ügyében.³⁾ A kamara már 1846-ban a felső Dunasoron levő Tömb-teret szemelte ki a vámhivatal új épülete helyéül. Közbejött azonban 1848 és még jó pár évnek kellett elmúlnia, míg a kérdést újból tárgyalás alá vették. 1855 július 21-én rendelte el a bécsi pénzügyminiszter, hogy a pesti pénzügy-

igazgatóság vegye fel a tárgyalások elejtett fonalát a várossal a tömőtéri telek átengedése ügyében. Ennek megfelelően a pénzügyigazgatóság augusztus 9-i jegyzékében kéri a várost, hogy a Tömő-térről és a tér mentén fekvő Dunaparttól vámház céljára ellenszolgáltatás nélkül mondjon le a kincstár javára és egyúttal bejelenti, hogy a jelenlegi vámhivatali épület megvásárlásáról is kész egyezkedni. A város elvben hajlandó a cserére és miután a kérdés részleteit a helytartótanáccsal megvitatta, 1856 február 12-én közli a pénzügyigazgatósággal végleges feltételeit. Ezek szerint Pest városa átadja a kincstárnak a tömőtéri telket és a tér mellett levő dunaparti részt, amivel szemben megkapja a harmincadépületet. Beleegyeznek abba, hogy az utóbbi átadása először csak szimbolikusan történjék, mert a vámhatóságoknak a helyiségekre még szükségük van s míg az épületet kézhez nem kapja, 3952 frt évi bért fizet a tömőtéri telekért a kincstár, a partrész használatáért pedig mindenkor évi 1000 frt-ot. E feltételek mellett a két fél 1856 július 25-én aláírta a szerződést és a szóbanforgó ingatlanok tulajdonában beállt változásokat 1862 december 16-án telekkönyvileg is keresztülvezették.

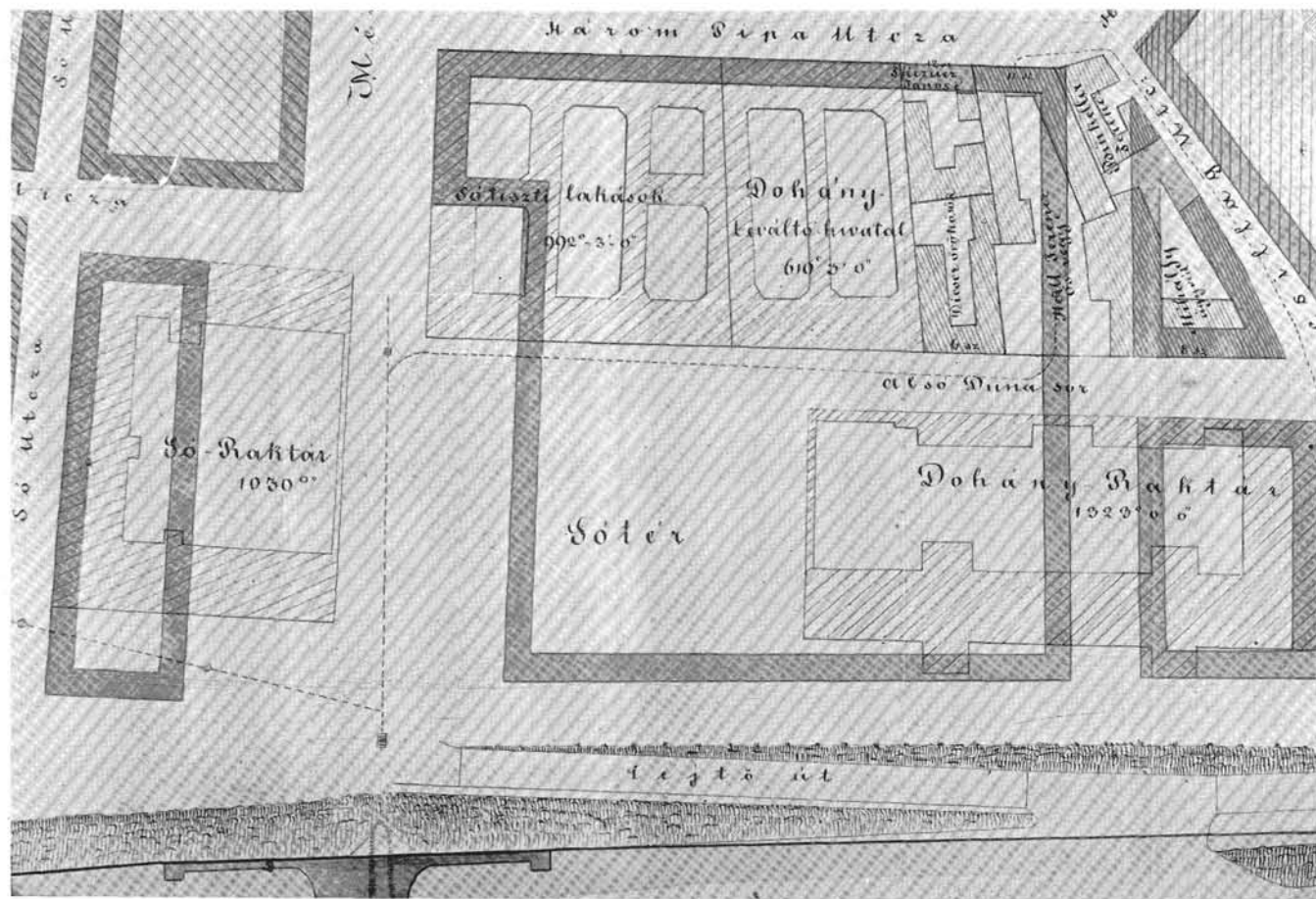
Pest városa a harmincadház birtokában eredetileg a Színház- és József-tér rendezését akarta végrehajtani, végül azonban az ingatlant értékesítette. A kincstár, megszerezve a tömőtéri telket és partot, azonnal tervet készíttetett, tárgyalásokba bocsátkozott, hogy az új vámházat minél gyorsabban tető alá juttassa. A vámhivatal ugyanis a harmincadépület elhagyásával magánházakba költözött, ezt a megoldást pedig nem lehetett hosszú ideig a közönség érdekének, a kormány tekintélyének sérelme nélkül fenntartani. A szándék megvalósításának azonban útját szegte a pénzühiány. A bécsi pénzügyminisztérium helyzete sokkalta súlyosabb, a kormány magyarországi beruházási politikája sokkalta szűkmarkúbb volt, semhogy pesti kincstári építkezéshez a szükséges összeg simán kiutalható lett volna. A tömőtéri vámházépítkezés elintézetlen örökségként maradt az 1867-ben megalakult magyar kormányra.

1867-ben a magyar pénzügyminisztériumban hamarosan szőnyegre került a vámház régóta húzódo problémája.⁴⁾ A pénzügyigazgatási szervek átalakításával kapcsolatban azonban a vámhivatallal egy épületbe szándékoztak elhelyezni több más Pesten székelő állami pénzügyi hatóságot is és nehogy utólag célszerűtlennek bizonyuljon az építkezés, meg akarták várni ezek végleges szervezését. Emiatt körülbelül két évig ismét pihent a vámház-kérdés. Közben a közös vámjövödelmekből vámkezelési célokra elvont összegből biztosítani tudta a pénzügyminiszter az építkezés költségeit is, úgyhogy 1869-ben újból megindulhattak a tárgyalások. Az építendő vámház helye nem okozott különösebb problémát; e felett már 1856-ban döntöttek és azóta Pest lipótvárosi részei még inkább fejlődve, csak nyomósabb érv szól a Tömő-tér mellett. Két újabb körülményt azonban nem lehetett figyelmen kívül hagyni. Ezek egyike a vámházzal kapcsolatos közraktárak kérdése, a másik pedig a Pest város szépítésére irányuló tervek voltak.

Közraktárak létesítése már rég hangoztatott kívánsága volt a pesti kereskedelemnek.⁵⁾ A pesti nagykereskedők társulata 1852-ben felségfolyamodványban kért külföldi áruk számára átmeneti raktárakat, mivel

— mint kifejti — *Pest a legalkalmasabb hely a keleti kereskedelem összpontosítására* és Lipcse helyett ide kellene szokatni a dunai államokat. A közraktárakkal kapcsolatban kellene lenni egy új vámhivatalnak is, minthogy ez, akkori állapotában, a rendelkezésére álló helyiségeket tekintve, a kereskedelem igényeinek egyáltalában nem felel már meg. 1853 szeptember 1-én a pénzügyigazgatósághoz benyújtott emlékiratban mindezen közintézmények helyéül a Tömő-teret jelölik meg. A pénzügyigazgatóság válaszában közli, hogy a kincstár is ide szemelte ki a fővámházat, kérdés azonban, hogy ezen intézmények együttesen elférnének-e a téren. A tervezetek még egy ideig folytak, közbejött azonban a krími háború, a kérdés elvesztette aktualitását s a tárgyalások megszakadtak. 1856-ban újabb érdekeltségek bevonásával a pesti Kereskedelmi és Iparkamara veszi gondozásába a közraktárak ügyét. Rövid időn belül három felterjesztést is nyújt be az illetékes hatóságokhoz: a párizsi béke szabaddá tette a Dunát, a keleti kereskedelem, amely eddig távolabbi nyugati piacokat keresett fel, okvetlenül a magyar főváros felé volna irányítandó. A tárgyalások azonban elhúzódva, a gazdasági viszonyok megromlottak és 1859-ben a közraktár-ügy ismét elaludt. A 60-as években kereskedelmi érdekeltségektől függetlenül, magánosok próbálkoztak részvénytársasági alapon megoldani a pesti kereskedelem egyre égetőbb hiányát, a szabad áruraktárak létesítését. Egy ilyen mozgalom élén maga Lónyay Menyhért állott Andrássy Gyula gróffal, maguk körül tömörítve a magyar pénzügyvilág legnevesebb egyéniségeit. A dolog megvalósítása 1869-ig, amikor a vámház felépítése a pénzügyminisztériumban végleges elhatározássá ért, még sem sikerült. A minisztérium a fővámház építésénél kezdetben tekintettel akart lenni a közraktárakra is, de az a magántársulat, amely legutóbb hajlandó lett volna Pesten, a Margit-sziget déli végével szemben, nemcsak saját közraktárait felépíteni, hanem vámházat is emelni, feloszlott és az áruraktárak ügye ismét teljesen bizonytalan lett. A pénzügyminisztérium ezek után saját tervét mindentől függetlenítette, s a közraktárak a vámház tervezésében nem befolyásolták.

Tekintettel akart azonban lenni a Pest város szépítésére vonatkozó elgondolásokra. A városkép kialakításának terve, jóllehet hitelműveleteket bonyolítottak le az anyagi eszközök előteremtésére, az országgyűléssel pedig törvényt szavaztattak meg, még egyáltalában nem volt kiforrott. Egy ideig úgy látszott, hogy a legjobb volna, ha a vámház kérdése ismét függőben maradna a városszépítési tervek határozottabb körvonalú kibontakozásáig, mert elsősorban mégis csak az lesz elhelyezésére döntő, hogy hogyan alakul Pest belső forgalma az új terv szerint. Ekkor jött közbe az a kellemetlen körülmény, hogy a bérházakban több helyen megosztott vámhivatal egyes helyiségeit a bérlet lejártával felmondták. Továbbköltözködés csak az amúgy sem kívánatos ideiglenes állapot fenntartását jelentené, nagy költséget okozna, ezért az ügyben dönteni kellett. A pénzügyminiszter, az előző évtizedek magyar gazdasági életének majd minden mozgalmában tevékeny szerepet játszva és személyes összeköttetésben a kereskedővilág vezető egyéniségeivel, teljesen tisztában volt a pesti kereskedelem érdekével, jól tudta, hogy a terv, amelyet már hosszú idő óta magáévá tett a kincstár, összhangban van egyúttal azokkal a kívánságokkal, melyeket

30. A Só-tér és legközelebbi környékének helyrajza, a fővámházzal kapcsolatos első, meg nem valósult térrendezés tervével.

a főként a Lipótvárosban tömörülő kereskedelem képvisel az építendő vámházzal szemben. A vámház legyen közel a közlekedés végpontjaihoz, a pályaudvarhoz és kikötőhöz s ne essék messze a kereskedőcégek centrumától sem. Ezeket a követelményeket a Tömő-tér teljesen kielégítette. Tisztázódtak ekkor már a pénzügyi adminisztráció nemrég még függőben levő kérdései is; eldőlt, hogy a vámházban fog helyet kapni a pesti pénzügyigazgatóság, a központi sóüzletigazgatóság és a bányatermékáruda.

Lónyay Menyhért elhatározta az építkezést. Ybl Miklóssal elkészítette a terveket s 1870 elején benyújtott munkáját a célnak megfelelőnek találta, melynek kivitelezésével a város izléses középületeinek sora ismét csak gyarapodni fog. A pénzügyminisztérium által kidolgozott s a közlekedésügyi minisztériummal átnézetett pályázat alapján a vámházépítésre 1,050.000 frt-os áron Wechseltmann Ignác vállalkozó kapott megbízást. A munkát az építkezés sürgösségére való tekintettel azonnal meg is kezdték. Csak ez után, 1870 február 21-én jelent meg Ybl Miklós, mint az építést vezető építész, Pest város építési bizottsága előtt, hogy a pénzügyminisztérium elhatározását közölve, kieszközölje, hogy a város a Dunapart ideeső szakaszát lehető gyorsan szabályozza. Ybl megjelenését követő napon Gerlóczy Károly, az építési bizottság elnöke jelentette a tanácsülésen kívánságát, és ekkor szerzett a tanács először hivatalosan tudomást a vámház tömőtéri építéséről. A következő napon, február 23-án megérkezett aztán a pénzügyminiszter leirata is a városhoz, melyben a vámháznak Ybl tervei szerint való építéséhez a szükséges építési engedélyt kéri és kifejezi a rakpart építésére s körülbelül 2500 négyszögöl rakodó terület átengedésére vonatkozó kívánságát. Lónyay leiratát a tanács március 5-én tárgyalja és részletes tanulmányozás céljából külön bizottság kiküldését javasolja, mely javaslatát március 9-én a közgyűlés is elfogadva, a bizottság Gamperl Alajos helyettes főpolgármester elnökletével megalakult. Március 12-én és 15-én folytatott hosszas tárgyalásának eredményeként elkészített előterjesztésében azt a véleményét fejezi ki a bizottság, hogy a fővamház a tervezett helyen egész városrész fejlődését hátráltatná. Hangsúlyozza azokat a nehézségeket, amelyeket a vámház, raktárépületek és vasútvonalak az új városterv végrehajtásában okozni fognak. Ezen előterjesztés alapján a közgyűlés március 21-én bőven indokolt átiratban a benyújtott terv módosítására kéri a pénzügyminisztert, olyan értelemben, hogy a vámházat a Tüköry-védgáthoz tegye át, a benne elhelyezni szándékolt hivatalok számára pedig a város belsőbb részében emeljen alkalmas épületet. Lónyay Menyhért április 11-i leiratában válaszolva, hivatkozik az 1856-i szerződésre, amely szerint a tömőtéri telek a kincstárnak a várostól ép a jelen célra vásárolt tulajdona, a város az építkezéshez már annak idején hallgatólagosan hozzájárult. Utal a már megkezdett és kényszerítő okok miatt gyors iramban folyó munkálatra. Kétségét fejezi ki aziránt, hogy e terv kivitele bármilyen tekintetben is nehézséget okozna a városnak és ismételten hangsúlyozza már bejelentett kívánságait. A város április 20-án tudomásul veszi a pénzügyminiszter leiratát és elhatározza, hogy a minisztertanácsához nyújt be kérvényt, amelyben a vámház elhelyezését vagy a tervezett felső híd felett, vagy az alsó híd alatt kéri. Kérvényét a kormányhoz eljuttatva, a minisztertanács 28-ra

tízte ki tárgyalását. Lónyay Menyhértet Pest hajthatatlansága meglepte. E váratlan fordulatról csak a minisztertanácsi meghívóból értesült, de még 28-án közvetlenül a tanács megkezdése előtt keményhangú leiratot küldött ismét a városnak, melyben a pénzügyminisztérium jogát, a kereskedelem érdekét nem engedi háttérbe szorítani és közli, hogy amennyiben a város az építkezést akadályozná, kártérítési igénynyel lép fel.⁷⁾ Az aktát aláírva a minisztertanácsba indult.

A minisztertanács lefolyása és végzése már ismeretes. A pénzügyminiszter ragaszkodott intézkedéséhez, nemcsak azért, mert eljárásában szerződésben biztosított jogok alapján állt, hivatali elődei által megkezdett ügyet teljesen az eredeti elképzelés szerint hajtatott végéig, hanem, mert elsősorban közgazda volt. Szeme előtt a gazdasági élet érdeke lebegett. Tudta, hogy a Lipótvárosban a pénz- és kereskedővilág szinte új várost épített fel magának, bankokkal, tőzsdével, kereskedelmi kamarával, váltótörvénytörvényekkel, biztosító intézetekkel, üzletházak és boltok hosszú sorával. Ennek a fejlődő kereskedelmi életnek pedig nem volt közömbös, hogy hol épül az új vámház. A kereskedelmi központban-e, hova az áruk rövid úton juthatnak elvámolásra az érkezés helyéről és ahonnan az elvámolás után ismét csak a szomszédságba kell szállítani az egyes kereskedő cégek raktáraihoz, vagy a városnak ép ellenkező szélére, vasúttól, kikötőtől, a kereskedelem centrumától egyformán távol, hol az elvámolás költségeit a szállítások tetemesen felduzzasztják. Az akkori kereskedelem e szempontokat még igen súlyosan vetette latba. Lónyay Menyhértnak volt érzéke az ilyen megfontolások iránt és a kereskedelem kívánságait teljes mértékben volt kész méltányolni. Amikor a vámház építése körüli komplikációk a közönség tudomására jutottak, a pesti Kereskedelmi és Iparkamara, a Lloyd társulat emlékiratban, számos helybeli kereskedő magánfolyamodvány formájában kérte a pénzügyminisztert az eredeti terv megtartására. Lónyaynak azonban be kellett ismernie, hogy e ponton kérésüket támogató nézete nem találkozik a minisztertanács elhatározásával.⁸⁾

A minisztertanács elnökét követte. Andrásyt gazdasági szempontok kevésbé ragadták meg. Minisztériumában ilyen természetű ügyek intézését teljesen a szakminiszterek kezébe tette le, főként Lónyayéba. Hogy most mégis különvéleménnyel lépett fel és ezt a véleményét, Lónyay rendeletét keresztülhúzva, határozattá emeltette, azt csak azért tette, mert őt ebben a kérdésben a gazdasági szemponton túl más indítékok vezették, ő a pesti kereskedelem érdekeinek előmozdítása helyett *egész Pest városának emelését* tűzte ki célul. Andrásy szeme előtt a virágzó Lipótváros mellett ott lebegett a többi városrész is, széles körutak, pompás sugárutak nyíltak elképzelésében, a Tömő-téren pedig a jövő országháza kereste. Ebbe a képbe nem engedhetett nagytömegű, egyszerű vámházat, szélesen terpeszkedő raktárakat, füstölgő tolatómozdonyokat berajzolni. A terv megvalósításában pedig bízott. Hiába mondta Lónyay, hogy mozdítsa elő a kormány először a polgárok anyagi jólétét, teremtsen meg a gazdagodás előfeltételeit, a jómódú polgár majd saját erejéből, önálló kezdeményezéssel el fogja érni azt a célt a városszépítés terén is, amit Andrásy már most, felülről jövő lépéssel akart elősegíteni.⁷⁾ Andrásy

nem engedett, és zsenialitását jellemző könnyedséggel azonnal kijelölte az ő Pestjében a fővámház helyét, ott, ahol aztán tényleg felépült. Május 3-án értesíti Pest városának tanácsát, hogy április 20-i felterjesztését a minisztertanács tárgyalva, hajlandó a tömőtéri építkezést beszüntetni, ha az alsó Dunasoron, a Só-téren a kincstár alkalmas területet kap.

A pesti tanács május 11-én tudomásul vette a miniszterelnöknek a tömőtéri terv elejtésére vonatkozó közlését és bizottságot küldött ki annak megvizsgálására, hogy módjában áll-e a Só-téren a kormány által kívánt területet átengedni. Tekintettel arra, hogy a kormány a dolog végleges elintézését sürgősnek tartotta, kormányközeg kiküldését kérte, kívül a feltételek azonnal tisztázhatók. A kormány részéről azonban az ügyet már nem Lónyay vezette tovább. Valószínűleg önérzete sem engedte volna, hogy ebben a kérdésben mégegyszer bármilyen vonatkozásban állást foglaljon, ettől eltekintve azonban ekkor már Bécsbe készült, hogy a még a télen elhunyt báró Becke örökségét, a közös pénzügyminisztérium vezetését, az igazgatást azóta ideiglenesen vezető Weninger Vincétől átvegye. A fővámházzal összefüggő további tárgyalásokat a pénzügyminisztérium részéről, mint a kormány kiküldöttje, Kerkápolyi Károly vezette, ki aztán Lónyaytól a tárcát is átvéve, mint pénzügyminiszter a *sótéri építkezést* lebonyolította. Az építkezés megindultáig azonban még különböző nehézségeket kellett elhárítani.

Ezek közül keveset nyomott a latban Yblnek egy beadványa, amelyben jelenti, hogy a Tömő-téren már csekély mélységben igen kedvező kavicsos földrétegre bukkantak. Ez a talajréteg az alapépítmények elkészítését lényegesen megkönnyítve, az előirányzott összegnél 93.000 forinttal olcsóbban lehetne a tömőtéri építkezést végrehajtani, míg ezzel szemben a Só-téren, főleg a volt Molnár-tó területén a talajviszonyok olyan kedvezőtlenek, hogy az eddig előirányzott összeget kétségtelenül túlkellene lépni. Ez a körülmény a kormányt egyáltalában nem bírta szándékának módosítására. Nagyobb akadályt jelentett azonban az, hogy a Só-téren tulajdonképpen nem indulhatott meg az építkezés üres telkeken, hanem fennálló épületeket kellett először eltávolítani, amelyek közül egy rész magántulajdonban volt, s ezeknek megváltása a kincstárt terhelte volna. A város és a pénzügyminisztérium által közösen megállapított terv szerint ugyanis a fővámház épületének főhomlokzata a Dunára, jobb szárnya a Mészáros-utca felé, bal szárnya a dohányraktár és magánházak helyén nyitandó új útra, háta pedig a Három pipa-utcára nyílt. Elfoglalta volna tehát a Só-tér, a dohányraktári, sőtiszti, dohánybevéltő épületek egy részét és négy magánházat. A várossal kötött szerződés értelmében a város átadott volna a kincstárnak területet a Só-térből, míg kapott volna a sőtiszti épületből, a szembenfekvő sóraktárból és az újonnan nyitandó útból. Lemondott volna a sóházi telkek tulajdonjogáról és átadta volna a fővámház mentén húzódó partot is. A magánházak megváltása a kincstárt terhelné és természetesen érvényét vesztené a kincstár és Pest városa közt kötött 1856-i szerződés. A város e feltételek elfogadására május 18-i közgyűlésében késznek mutatkozott, azonban a pénzügyminisztérium, jóllehet a tömőtéri munkálatot végleg megszüntette, a Só-téren ezeket a kötelezettségeket nem tudta vállalni a költségelőirányzat nagymérvű

túllépése miatt. Ybl kénytelen volt új, immár harmadik tervét elkészíteni, amely szerint a fővámházat *csupán a Só-tér és a dohányraktár telkének felhasználásával* építi fel. A pesti tanács ezt a tervet is elfogadta, közgyűlés elé terjesztette és a város az építési engedélyt megadta. A fővámház építése végleges helyén tehát megindulhatott. Ettől függetlenül azonban, minthogy a kincstár lényegesen nagyobb városi területet kapott, mint amekkorát a városnak átengedett, a két fél közti szerződés megállapításához még hosszú út vezetett s a végleges megszövegezés különböző jogi természetű nehézségek elsimítása után, csak a fővámház építésének 1873 tavaszán történt befejezése után, 1874 márciusában vált lehetségessé. A felek a vámház sótéri elhelyezésével kapcsolatos szerződést 1874 március 7-én írták alá.⁸⁾

Az új vámház tehát, amelynek szükségessége már a negyvenes években mutatkozott, elég viszontagságos multtal dicsekedhetett, mire tető alá jutott. A körülötte folyó küzdelmek feltárása egy ponton bepillantást engedett Andrássy grófnak és Lónyay Menyhértnek Pest kiépítésére vonatkozó nézeteibe s ezzel kapcsolatban kettejük viszonyába. A pesti fővámház mai helyére helyezésének története talán ezért is megérdemelte ismertetését.

Juhász Lajos

JEGYZETEK.

- 1) Miniszterelnökségi levéltár. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 1870 : 34.
- 2) Schmall L. : A pesti régi városház története. H. é. n.
- 3) A következőkben, ahol külön más utalás nincs, mindenütt : Székesfővárosi levéltár. Pesti tanácsi iratok. 8819/1855.
- 4) Pénzügyminisztériumi levéltár. 1466/1870. P. M.
- 5) Pólya J. : A pesti polgári kereskedelmi testület és a budapesti nagykereskedők és nagyiparosok társulata története. Budapest, 1896. 336. s. köv. l.
- 6) Pü. min. lt. 1756/1870. P. M.
- 7) Halász I. : Egy letűnt nemzedék. Budapest, 1911. 406. l.
- 8) Mindezekhez lásd a 30. sz. képet.